

Varde Sønderbro gennem næsten 400 Aar.

Af N. M. Kromann, Esbjerg.

Broen over Aaen syd for Varde benævnes flere Steder for Varde Sønderbro og andre Steder for Varde Langebro. Disse to forskellige Navne kunde tyde paa, at der har været slaaet Bro over Varde Aa paa andre Steder, men herom findes intet oplyst. Første Gang Broen findes omtalt er i 1463, da der udstedes Lavhævdsbrev paa et Byggested »mellem Varde Bro og Skobedall«, dernæst nævnes Broen i 1537 i Brev til Borgmester, Raad og menig Borger i Varde, hvori det hedder, at da de ikke kunde holde to Kirker vedlige og ikke føde flere Sognepræster end til ét Sogn, de da maa nedbryde St. Nicolai Kirke og lægge Sognet til St. Ibs Kirke, de maa da beholde den store Klokke, alle Vinduer og Mursten til at holde Broen, der ligger ved Byen, ved Magt med. Tilladelsen blev ikke benyttet, idet St. Nicolai ikke blev nedrevet dengang, og der vel paa anden Maade blev gjort Udveje til Broens Vedligeholdelse. I 1547 »fik Borgmester og Raad i Varde Kongens Stadfæstelse, efter gamle Breve, paa Ortenlunde Mark altid at skulle blive til Varde By og Varde Bro dermed ved Magt at holde«, dette kunde tyde paa, at Broen er meget

gammel. I 1562 omtales, at Domprovst Iver Kjeldsen faar noget Eng ved Varde Bro. I 1634 indsender Borgmester og Raad en Ansøgning om Hjælp til Broens Istandsættelse, da »den er ganske brøsthouden, saa den ikke uden stor Bekostning kan hjælpes og forbedres af Borgerne« og anmoder om Tilladelse til at kræve Afgift af Passagen over Broen i to Aar. Dette bevilger Kongen ved Brev af 13. Marts udstedt i Skanderborg, de »maa udi næstfølgende 2 Aar til samme Bros Hjælp og Forbedring bekomme og lade opbjerge af alle og enhver, som derover rejser, som efterfølger nemlig af en Vogn 2 Skilling, af en Hest med Karl 1 Skill., 1 Okse 1 Skill., et ledigt Menneske frem og tilbage 1 Skill., men naar to Aar er forbi, ville vi ikke, at Borgmester og Raad længere skal nogen Rejsende besvære med nogen Udgift, medens Broen derefter selv paa deres egen Bekostning at holde vedlige«. Det er første Gang, at Bropenges Erlæggelse indføres og ses i Stedet for 2 Aar at vare i over 200 Aar. I 1648 er Broen atter brøsthouden og et lignende Andragende, som det for 4 Aar siden indsendte indsendes. Paa dette Andragende gives 13. Juli et imødekommende Svar, idet Byen for et Tidsrum af 10 Aar faar Lov til »at opbjerge af alle Fremmede, som af norden over Broen nogen Vare medfølger at sælge eller Købmandsgods fører, af hver Hest, Hoppe eller Okse 1 Skill., og af en Vogn, som fører Varer over, efter dens Lejlighed og som der er Heste for, nemlig 1 Skill. af hver Hest, hvilken Told Byen skal oppebære til Broens nødvendige Reparation og Vedligeholdelse og til ingen anden Brug anvendes, hvorfor de og paa vort Slot, Riberhus, skal gøre Rede og Regnskab aarligen, saafremt de denne vor Benaadning agter at nyde forbindendes«. Bevillingen fornyes se-

nere til 12. September 1660, da »Broen ofte af Havflod overskylles og ellers udi andre Maader af Havet stor Skade lider, og de ingen Indkomst eller Hjælp skulle have til den at reparere og vedligeholde, endog det skal være en af de længste Broer udi Jylland, og en stor Del af Borgerne dér udi Byen skal være forarmet, at det vil falde dem meget besværligt Broen igen at opbygge og vedligeholde.«

I 1674 nævnes Thomas Munch som værende Brosmænd, han skal dette Aar ansættes til Kopskat, han faar Betegnelsen »bruger ingen Næring, er af ringe Midler«, men bliver dog sat at svare Kopskat af en Indtægt paa 40 Rdl. Helt forarmet er Byen dog ikke dengang, da der af Skatteyderne findes flere at skulle svare af 1000 Rdl.

I 1703 maa Broen atter være forfalden og trænge til Fornyelse, som Byen kvier sig ved at foretage, da en privat Mand, nemlig Tolderen Jens Bertelsen Thaulov tilbyder »at opføre en god og velbetømt Bro med stærke Jernbolte velforbunden og forsynet, paa egen Bekostning, dersom han og hans Arvinger aarlig maa nyde og oppebære samme Bros tillagde visse og uvisse Indtægter saa og den sædvanlige Hjælp og Undsætning af Varde Bys Indvaanere med Hæning og Arbejde ved samme større Bro i større Vandløb og Tøbrud, naar Isgang tager Overhaand og ellers, som de hidtil gjort haver.« Stiftamtmanden giver Andragendet sin Anbefaling og udtaler at »Supplikanten er sufficient sit allerunderdanigste Tilbud at præstere og hans Ansøgning at bønføre er saavel til Indbyggernes som de Rejsendes store Tarv og Nytte«. Ved denne Lejlighed oplyses det, at Broen har en aarlig Indtægt af en Gaard i Orten (Ortenlunde Mark som omtalt ovenfor) af 5 Ørter Rug og 7½ Mark i

Penge. (I 1779 er der 2 Gaarde i Orten, der skatter til Broen, ialt 6 Tdr. og 2 Skp. Rug).

Thaulov bliver derefter overdraget Broen i Henhold til hans Andragende og har den vist til sin Død 1733, de senere Aar som Forpagter af Broen, der i Mellemtiden er overgaaet i Byens Eje. I 1730 trænger Broen atter til Reparation som en Følge af Vandflod. Udgifterne hertil beløb sig til 300 Rdl. 4 Mk. 14 Skill., som Thaulov udlagde, og da Magistraten ikke i Øjeblikket kunde refundere ham dette Beløb, tilbød han, at det kunde blive staaende og afdrages gennem Forpagtningsafgiften. Ved denne Lejlighed oplyses det, at Broen har en Længde af 84 Alen og en Bredde af $8\frac{1}{2}$ Alen. Samme Aar klager Thaulov over, at mange Kreaturer sniges over Aaen, baade ved Janderup og over 2 Smaabroer $\frac{1}{2}$ Mil øst for Byen. Disse Broer er opført af Ejeren paa Nørholm for sin egen Fart til sine to Herregaarde. Herved sker Besvigelse med Told og Bropenge.

Under 15. Januar 1731 tilgaar der Magistraten i Varde en Skrivelse fra Stiftamtmanden angaaende Broen og dens tiltagende Brøstfældighed. Da Kongen til Foraaret agter at rejse gennem Landet, skal Magistraten udnævne 16 af de bedste og mest formuende Borgere og med dem overlægge, hvordan Broens Brøstfældighed kan afhjælpes, »at det ikke alene skulle komme Eder, men endog mig til største Ansvar, om der ved Færdsel over Broen skulde ske nogen Ulykke«. Forhaabentlig er Broen nu kommen i forsvarlig Stand.

I 1732 klager Thaulov over, at de indgaaede Bropenge ikke kan dække hans Forpagtningsafgift, der er paa 50 Rdl. aarlig og ansøger derfor om Forhøjelse af Bropengene, hvilket ikke blev tilstedt, hvorefter mod Forpagtningsafgiften blev nedsat til 30 Rdl.

I 1737 omtales Vardes Langebro at koste Byen meget til Reparationer og ikke kan afholdes af den indkommende Forpagtningssum, der er paa 30 Rdl. aarlig, men ved en paafølgende Auktion over Forpagtningen gaar Afgiften dog op til 87 Rdl. og tilstaas Jens Ølgaard, men han ansøger straks om at faa Brotaksterne forhøjet, da han ellers ikke kan svare Afgiften deraf. Dette imødekommes ham, og under 10. Maj 1737 fik han Konfirmation paa en af Magistraten forfattet Takst for Bropenge, saalydende: »Alle og enhver som enten farer til eller fra Varde over Byens Langebro, undtagen Byens, Skads Herreds, Øster, Nørre og Vester Herreds Beboere, svarer og betaler: Af en Karosse 6 Skilling, en Chaisse 4 Skill., en Vogn med beslagen Hjul 3 Skill., en ditto med ubeslagen Hjul 2 Skill., en ridende Person 1 Skill., Grydemanden svarer af hvert Læs 2 Skill. Af Kreaturer: En Snes Heste 1 Mark 4 Skill. eller, om der er færre, 1 Skill. af hver, en Snes Okser ligeledes 1 Mark 4 Skill., en Snes Svin, Faar og deslige 4 Skill. Af Heste og Okser som her til Byen kommer eller fragaar i Markedstiderne hvert Stykke 1 Skill. De Vogne som over Broen passerer med Møllesten, betaler af hvert Stykke efter deres Størrelse formedelst den Hazard, som Broen derved udstaar.« Denne Takst blev ved Reskript af 31. Januar 1738 forandret derhen, at den Fritagelse for Beboerne af Øster, Nørre og Vester Herred at svare Bropenge hæves, efterdi Varde Bys Indvaanere maa betale Bropenge i Øster og Nørre Herred, og Vester Herred ikke har nogen Bro af Betydning.

I 1740 forpagter Byskriver Rasmus Øllgaard Broen for 20 Aar mod en aarlig Afgift til Byen af 74 Rdl. og mod selv at holde Broen i forsvarlig Stand.

Da saa Forpagtningen efter Udløbet af de 20 Aar var til Auktion, fremkom intet Bud »formedelst den Præjudice og idelig Forfang, der begaas med Passagen over Lunderup Bro, uagtet samme kun for Høveribønderne til Lunderup skal være anlagt, og at Beboeren i det ved denne Bros opbygte Hus skal agere som en privilegeret Bro og Værtshusmand, ja, endog tager Bropenge, som ikke alene bemeldte Varde Bro, men endog Varde By derved tager største Fornærmelse, som Borgerskabet i Varde har anholdt om maatte snarest muligt raades Bod paa, især da ingen forinden før resolve til noget Bud at give paa Varde Bro, der i Henseende til dens kostbare Vedligeholdelse vil blive til alt for store Konsekvenser for Byen«. Saaledes skrev Stiftamtmanden 12. Decbr. 1749 til Teilmann paa Nørholm, idet han anmoder ham om, at Passagen over Lunderup Bro maa blive forbudt.*)

I 1783 er Frederich Westesen og Niels Frølund Forpagtere af Broen.

I 1792 klager Varde Borgerskabs Repræsentanter over, at den ved Reskript af 10. Maj 1737 bevilgede Frihed for Skads Herreds Beboere frit at færdes over Byens saakaldte Langebro, skal have foranlediget Misbrug, »idet nogle Beboere fra Skads Herred i Markedstiderne skal have ladet sig bruge som Vognmænd og mod Betaling kørt Varer for Udenherreds Beboere samt ind- og udført anden Herremands Kvæg samt kørt i Ægter til og fra Hjerting for Lunderup og Nørholm eller de til Gaardene behøvende Materialer og Købmandsgods, hvilket alt foraarsager megen Afgang i Bropengene, der højlig skal behøves til at ved-

*) Lunderup Bro er Broen ved Vagtborg, se H. K. Kristensen: Øster Horne Herred 92—93.

ligeholde Broen med, som formedelst stærk Isgang er vanskelig at vedligeholde«. Denne Klage foranledigede Reskript af 3. Febr. 1792, hvori bestemmes at Skads Herreds Beboere i visse Tilfælde for Fremtiden skal betale Bropenge, nemlig paa Markedsdagene, og naar de kører Ægter for Stamhuset Nørholm, hvorimod Skads Herreds samtlige Beboere fremdeles bør nyde deres hidtil hafde Ret til fri Passage over Broen, indtil en ny Foranstaltning til Bropenges Oppebørsel af Landevejsbroerne i samme Herred er bleven iværksat. Hidtil havde Passagen over Broerne i Skads Herred været befriet for Bropenges Ydelse.

I Tiden derefter og til sin Død 1801 var Prokurator Bach Forpagter af Broen. Ved sin Død var han Herredsfoged i Skads Herred.

Ved Reskript af 3. Marts 1812 bliver Taksten fra 1737 gennemgaaende forhøjet til det tredobbelte og gældende til et Aar efter Krigens Afslutning. I dette Reskript kaldes Broen for den lange Træbro og det anføres i Reskriptet, at gaaende bør passere frit samt de, der rejser i Kongearinder eller Embedsforretninger »og skal bemeldte Varde By tilpligtet være denne Bro udi forsvarligen Stand at holde og ovenbestemte Takst paa en sort Tavle med hvide Bogstaver lade male og ved Bomstedet lade ophænge. Ligeledes skal denne Vor allernaadigste Bevilling i sin Tid ved Landevejenes nye Omlægning bortfalde«.

I nogle Aar derefter er Justitsraad Fogtman Forpagter af Broen, men afleverede den i 1813, da Forpagtningen kun gav Underskud, hvorfor ingen derefter vilde overtage Forpagtningen, og Byen synes nu selv at have indkasseret Bropengene i nogle Aar, indtil 1819, da Magistraten og de eligerede Borgere i et Andragende af 23. Marts til Rentekammeret henstiller,

at Broen overtages af Landets almindelige Vejvæsen og anfører at »Broen bliver stedse ældre og vil næppe kunne staa i 2 Aar uden ganske at optages og ombygges. Brotolden kan aldrig komme til at indbringe saa meget, at deraf kan samles en Kapital til Broens Opbyggelse af ny. — Denne Bro som forhen var anset som en Indtægtskilde for Byen maa nu betragtes som en Byrde, der vil overstige denne liden og ikke velhavende Bys Indvaaneres Kræfter.« Kan Broen ikke overgaa til Landets almindelige Vejvæsen andrages om, at de 2 Gaarde i Orten, som er henlagt til Broens Vedligeholdelse maa afhændes og for den derved indkommende Sum at faa Broen fra Grunden repareret. Fæsterne af de to Gaarde er Hans Hansen Brinck og Jes Christensen og den af dem tilsammen ydede Landgilde til Broen udgør for hver 6 Tdr. og 2 Skp. Rug foruden en Del Ægter i Tilfælde af Brobygning eller Reparation. I 1789 var de to Gaarde hver bleven bortfæstet for 400 Rdl. Broen omtales ved denne Lejlighed at være 76½ Alen lang og bestaar af 14 Fag. Længden er altsaa en anden end i 1730, da den angives at være 84 Alen, den maa da en Gang i Mellemtiden være bleven fornyet. Broen er en Tid derefter bleven overtaget af Vejvæsenet, der i 1823 opfører en helt ny Bro, der kostede 8,617 Rdl. 63 Skill., men forinden har den gamle Bro ved Stormfloden 1. Decbr. 1821 lidt en Skade, hvis Reparation kostede Byen 302 Rdl. 25 Skill., ved hvilken Lejlighed den Skads Herreds Beboere ved Reskript af 10. Maj 1737 hjemlede Fripassage ophæves som et Bidrag til Broens Reparation.

I 1822 har Niels Johnsen haft Broen i Forpagtning mod en maanedlig Afgift af 7 Rdl. 3 Mark rede Sølv.

I 1823 bliver Sandflugtskommissær L. Vestesen For-

pagter af Broen mod en aarlig Afgift 126 Rdl. for 3 Aar, men maa i 1826, da Forpagtningen fornyes, give 250 Rdl., men Kornet fra de to Orten-Gaarde skal fremtidig gaa i den almindelige Vejkasse.

I 1828 fik Prokurator Albinus Broen tilstaaet paa Auktion, for en aarlig Afgift af det mærkelige Beløb 249 Rdl. 57³/₅ Skill.

I 1834 giver Krigsassessor og Konsumtionsforvalter Pedersen 257 Rdl., i 1835 er Konsumtionsforvalter Iversen Forpagter, ligeledes for 257 Rdl., men i en Skrivelse til Rentekammeret af 29. Decbr. s. A. klager han over, at det er ham umuligt at svare Afgiften, da han i hvert Kvartal har et Underskud af 10 a 12 Rdl. og anser Aarsagen for at være den »at Studedrifterne, hvoriblandt den største er fra Proprietær Nielsen til Spøttrup, tilforn kom her igennem, men nu tager disse midt igennem Landet ad Foldingbro, for derved at spare Bropenge over Skjernbro og Gredstedbro foruden i Varde og Ribe, og endelig er Hovedgrunden Markedernes Aftagelse i Varde«. Han vil derfor ikke fortsætte med Forpagtningen, hvis han ikke kan faa Afgiften nedsat til 200 Rdl., hvilket han ogsaa faar, senere Forpagtere ses at have givet afvekslende 135 Rdl., 150 Rdl., 100 Rdl., men i 1847 400 Rdl.

Ved Kongelig Resolution af 4. Januar 1849 bortfaldt Ydelsen af Bropenge for Passagen over Varde Bro.
